

Activistische ambtenaren

Auteur: Noor van Dooren

Samenvatting

Er lijkt steeds vaker sprake te zijn van ambtelijk activisme, maar is dat wel echt zo? Zowel historische als huidige cijfers ontbreken, dus een echte vergelijking kan niet gemaakt worden. Wel kan gesteld worden dat activistische ambtenaren vaak in het nieuws zijn. In principe moeten ambtenaren het algemeen belang neutraal en loyaal dienen. Ze hebben hierin echter steeds vaker last van gewetensbezwaren. Hierbij gaat het niet zozeer om frictie tussen ambtelijke plichten en persoonlijk geweten, maar om dat eerste en huidig beleid. Misschien worden ambtenaren dus niet activistischer, maar wordt beleid immoreler? Hoe dan ook lijkt het goed om als watersector na te denken over hoe om te gaan met activisme van medewerkers, zowel binnen als buiten werktijd.

Consequenties voor u

	Laag	Middel	Hoog	Beknopte uitleg
Impact				Activisme niet altijd gerelateerd aan water
Zekerheid				Mogelijk activisme binnen complexe opgaven (bijv. waterkwaliteit)

Ambtenarenprotest in de jaren 80 tegen de voordeursregeling. Sommige ambtenaren namen ontslag na invoering van de regeling, anderen werkten de regeling actief tegen (bron: <https://www.divosa.nl/publicaties/divosa-museum-90-jaar-sociaal-domein/ambtenaren-op-de-bres-jaren-tachtig-negentig>)

Trendbeschrijving en achtergrond

Op verschillende niveaus van de overheid en op verschillende manieren uiten ambtenaren steeds vaker publiekelijk hun onvrede over het handelen van de overheid. In oktober 2022 ondertekenden meer dan 800 Amsterdamse ambtenaren een [interne brandbrief](#) waarin ze aangaven zich niet meer te kunnen verenigen met het klimaatbeleid van de gemeente. Bij [Klimaatprotesten](#) van Extinction Rebellion sloot een groep ambtenaren aan als 'XR ambtenaren'. De Den Haagse ambtenaar Sam Schwencke nam ontslag, omdat ze na een arrestatie tijdens een [demonstratie](#) van haar werkgever aanvullende voorwaarden moest tekenen die haar demonstratierecht beperkten. Zo'n 150 rijksambtenaren verzamelden zich eind 2023 voor een [wekelijkse sit-in](#) voor het ministerie van Buitenlandse Zaken om te demonstreren tegen de oorlog in Gaza. Eerder deelden ze al een [oproep](#) waarin ze het Nederlandse kabinet opriepen: "roep Israël een halt toe, bescherm onschuldige burgers". Ook ambtenaren binnen het ministerie van Buitenlandse Zaken zelf spraken zich uit tegen het kabinet, in een [brief](#) riepen ze Nederland met klem op in te zetten op een staakt-het-vuren en de-escalatie.

Internationaal laten ambtenaren ook van zich horen. In oktober 2023 ondertekenden ruim 850 Europese

ambtenaren een [brief](#) waarin de EU een dubbele standaard verweten wordt in de oorlog tussen Israël en Hamas, t.o.v. van de oorlog tussen Rusland en Oekraïne.

Als we naar de geschiedenis kijken, zien we een paar voorbeelden van mogelijk activistische ambtenaren. Zo waren bij de anti-kernwapendemonstratie op 29 oktober 1983 [soldaten in uniform](#) aanwezig als demonstrant. In de jaren tachtig demonstreerden ambtenaren [tegen de invoering van de voordeursregeling](#). Sommige ambtenaren namen na de invoering ontslag, terwijl anderen juist actief het beleid tegenwerkten. Er verschenen zelfs folders met aanwijzingen hoe de wet omzeild kon worden.

Er zijn dus verschillende voorbeelden te noemen van activistische ambtenaren. In deze trendalert geef ik allereerst een definitie van activisme en beschrijf ik de traditionele rol van de ambtenaar. Daarna onderzoek ik of er daadwerkelijk sprake is van activisme, of gewoon van tegenspraak zoals dat van een ambtenaar verwacht wordt. Tot slot beschrijf ik wat ambtenaren zelf van ambtelijk activisme vinden en hoe ze zich verhouden tot huidige politieke spanningen en veranderingen.

Wat is activisme?

Opvallend is dat definities van activisme vaak beschreven worden in het [rijtje](#) 'activisme, extremisme en

terrorisme'. Volgens de [AIVD](#) zijn activisten (net als extremisten, en terroristen) "het oneens met het heersende beleid en de huidige stand van zaken en willen ze de politieke besluitvorming beïnvloeden in een door hen gewenste richting". Kortom, activisten willen anderen overtuigen van een, vaak politiek, standpunt. Activisme uit zich volgens de AIVD o.a. in manifestaties, demonstraties en petitities. Belangrijk is dat activisten in tegenstelling tot extremisten en terroristen, doorgaans gebruik maken van hun democratische rechten (zoals het [demonstratierecht](#)) om hun standpunt over te brengen. Sommige activisten radicaliseren zich tot extremist, of zelfs terrorist, maar over het algemeen behoren activisten niet tot de groep die de aandacht van de AIVD behoeft. Activisme wordt vaak gezien als iets wat vooral beoefend wordt door mensen links op het politieke spectrum.

Gijs Diercks schreef in februari 2023 een opiniestuk in het NRC: "[De ambtenaar die activist wordt: Ja graag](#)". Hij [definieert](#) activisme als: "de status quo uitdagen op een manier die verder gaat dan wat conventioneel of routinematig is". Net als de [AIVD](#) en [NCTV](#) haalt hij in zijn definitie van activisme het doel om de status quo aan te passen aan. Hij benadrukt dat activisme niet iets is wat zich alleen uit in demonstraties, maar juist op veel plekken en op veel niveaus uiting kan krijgen. Hierin maakt Diercks onderscheid tussen activistische

ambtenaren (die binnen de overheid actief de status quo bevragen en proberen te veranderen) en ambtenaren die ook activist zijn (die in hun vrije tijd demonstreren en actie voeren). Hij voegt hier aan toe dat activisme verder gaat dat conventionele acties. Het is echter moeilijk om te definiëren wat er verstaan wordt onder conventioneel en wat niet. In deze trendalert volg ik daarom de definitie van activisme van de [AIVD](#). Hierin zijn drie belangrijke elementen te herkennen die iets activisme maken:

- 1 Oneens met status quo
- 2 Beïnvloeding politieke besluitvorming
- 3 Aanwezigheid gewenste richting

Het voorbeeld van het ambtenarenprotest over de voordeursregeling past binnen de definitie van activisme. Toch lijkt de nieuwsgeving destijds niet veel aandacht te hebben besteed aan het feit dat het specifiek ambtenaren waren die protesteerden. Hoewel er dus voorbeelden zijn van activistische ambtenaren in het verleden, lijkt daar destijds niet veel aandacht aan besteed te zijn. Wellicht zijn er nu dus niet meer activistische ambtenaren, maar wordt er anders gekeken naar de al dan niet wenselijkheid van activistische ambtenaren?

Er zijn (nog) geen cijfers beschikbaar over het aantal activistische ambtenaren vroeger en nu. Feit is wel dat ambtenaren tegenwoordig vaak openlijk kritiek hebben op het huidige beleid. De vraag rijst: waarom? Welke veranderingen vinden er nu plaats die leiden tot de keuze om openlijk kritiek te leveren, in plaats van het binnenskamers op te lossen?

Naar aanleiding van de aandacht voor o.a. de recente acties van ambtenaren, is een publiek gesprek op gang gekomen over de wenselijkheid, of juist onwenselijkheid, van activistische ambtenaren, wat zich vooral uit in tal van opiniestukken. Tegenstanders benadrukken het feit dat ambtenaren neutraliteit uit moeten dragen. Voorstanders prijzen de ambtenaren juist om hun moed en het inzien van de noodzaak om bij te dragen aan grote maatschappelijke vraagstukken.

De rol van de ambtenaar

De rol van de ambtenaar is vastgelegd in de [ambtenarenwet](#). Kort gezegd is iedere medewerker in dienst van een overheidswerkgever een [ambtenaar](#). Volgens de ambtenarenwet moet een ambtenaar de uit diens functie voortvloeiende verplichtingen vervullen en zich tevens gedragen zoals een goed ambtenaar betaamt. Regels over wat ambtenaren niet mogen doen, richten zich vooral op activiteiten en het bezitten en vergaren van middelen waardoor het goed invullen van

functieverplichtingen niet meer verzekerd kan worden. Een regel waaraan een ambtenaar zich moet houden, die beïnvloed kan worden door activisme is: “Het onthouden van het openbaren van gedachten en gevoelens, indien door uitoefening van deze rechten de goede vervulling van diens functie of de openbare dienst niet in redelijkheid verzekerd kan worden.”

Om aan te geven dat ambtenaren zich bewust zijn van deze verplichtingen, leggen ze een ambtseed af. Deze eed kan voor verschillende functies anders zijn (er zijn wel [750 varianten](#) in omloop), maar is in ieder geval vastgesteld bij algemene maatregel van bestuur. Sinds 1 januari 2024 is er een [nieuwe ambtseed voor rijksambtenaren](#) met een meer expliciete focus op het feit dat ambtenaren werken in het algemeen belang van onze samenleving en dat ze met alle mensen omgaan op basis van rechtvaardigheid, gelijkwaardigheid en respect. In de nieuwe ambtseed zweren ze nog wel trouw aan de Koning en de Grondwet, en beloven ze Nederland als goed ambtenaar te dienen.

Een belangrijk gegeven is dat ambtenaren niet democratisch gekozen zijn. Vaak wordt gesteld dat ambtenaren politici dienen, en hen neutraal en loyaal moeten adviseren over beleid. Uitvoerende ambtenaren zouden dit beleid dan weer loyaal en neutraal uit moeten voeren. Die loyaliteit werd recent onderstreept

door [koning Willem-Alexander](#) toen hij zei dat het ambtenaren vrij staat om een andere baan te zoeken als ze een gewetensbezwaar hebben bij het huidige beleid. Kortom: als het je niet bevalt, moet je maar ergens anders gaan werken.

Aanhangers van deze visie op de rol van ambtenaren, verwijzen vaak naar de visie van Max Weber op de bureaucratie. Weber benadrukt in zijn visie vooral het feit dat ambtenaren specialistische deskundigheid in huis moeten hebben. Hij stelt dat ambtenaren de politiek loyaal moeten dienen. [Spruyt en Van Andel](#) stellen echter dat het begrip van loyaliteit en neutraliteit door aanhangers van Weber vaak te kort door te bocht is. Zij stellen dat Weber in zijn beschrijving van de bureaucratie geen “zielloze, volgzame ambtenaren beoogde”. De politiek dienen slaat volgens [Spruyt en Van Andel](#) in Webers visie dus niet op individuele politici, bijvoorbeeld door bestuurders koste wat kost uit de wind te houden, maar op het dienen van het algemeen belang zoals vertegenwoordigd door de politiek.

Daarnaast moeten ambtenaren de politiek volgens Weber neutraal dienen. Die neutraliteit moet niet leiden tot het simpelweg uitvoeren van ieder beleid, maar tot het kritisch inhoudelijk beoordelen van beleid en wetgeving. Ambtenaren moeten zich hierin niet af laten leiden door politieke haalbaarheid, stellen [Spruyt en van](#)

[Andel](#). Uiteindelijk dienen ambtenaren zorg te dragen voor rechtsgelijkheid en rechtszekerheid. Als de overheid beleid of wetgeving maakt die indruist tegen het algemeen belang, onrechtstatelijk of discriminatoir is, mag, of misschien wel moet, een ambtenaar daar tegenspraak over leveren.

Die ruimte om tegenspraak te leveren, moet er zijn en kan er zijn juist door de onpartijdigheid van de ambtenaar: dat wil zeggen, het feit dat de ambtenaar in zijn rol niet verkozen is en niet aangesloten is bij een politieke partij. Hij wordt dus niet afgerekend op het leveren van tegenspraak. In andere landen is dit niet altijd zo: Donald Trump dreigt in de VS bijvoorbeeld met het ontslag van duizenden ambtenaren om ze te vervangen met ‘loyalisten’, ofwel: ambtenaren met dezelfde politieke kleur als hij. Hij stelt dat hij in zijn eerste termijn weinig beleid heeft kunnen doorvoeren door *rogue bureaucrats* die hun macht misbruiken voor hun eigen politieke doeleinden. De conservatieve American Accountability Foundation publiceerde in oktober 2024 een lijst met namen van wel 8000 *subversive, leftists bureaucrats* die niet te vertrouwen zijn om immigratie beleid uit te voeren, wat verder het idee voedt dat ambtenaren niet neutraal zijn in hun rol.

Hoe ziet de ambtenaar traditioneel zijn eigen rol?

Uit onderzoek van Ipsos I&O in opdracht van Binnenlands Bestuur over [ambtelijk vakmanschap, tegenspraak en activisme](#) blijkt dat ambtenaren zich herkennen in het dienen van de samenleving ten opzichte van een specifieke minister. Bijna alle ambtenaren in dit onderzoek zijn het eens met de stellingen dat zij verantwoordelijk zijn voor het dienen van het algemeen belang (95%) en de burger (91%). Iets meer dan de helft ziet het als hun verantwoordelijkheid om de bestuurder te dienen ongeacht diens politieke kleur (58%). Slechts 36% voelt zich verantwoordelijk om *ieder* bestuur te dienen, ongeacht wie daar in zitten. Voornaamste redenen om dit niet te doen zijn:

- 1 Morele en ethische principes
- 2 Persoonlijke waarden en normen
- 3 Rechtmatigheid van beleid

Ambtelijk activisme of tegenspraak?

Lange tijd was het dominante denkbeeld over ambtenaren dat ze [lui en incompetent](#) waren. Dit beeld ontstond o.a. door hoe politici over ambtenaren spraken. Recent is een ontwikkeling te zien waarin vooral extremistische politici ambtenaren niet langer afschrijven als lui, maar als ideologisch bevooroordeeld of moreel verkeerd handelend. Dat betekent niet per se dat huidige ambtenaren meer of minder ideologisch

bevooroordeeld zijn dan vroeger, maar het beïnvloedt wel de publieke perceptie van ambtenaren.

Huidige nieuwsgeving praat al snel over activistische ambtenaren als het gaat over ambtenaren die actief tegenspraak leveren op bestaand en nieuw beleid en wetgeving. In lijn met de conclusie dat ambtenaren tegenspraak mogen leveren als rechtsgelijkheid en rechtszekerheid niet gegarandeerd kunnen worden, ontstaat de vraag: zijn ambtenaren wel echt activistisch, of wordt ze activisme verweten in lijn met het nieuwe denkbeeld van de ideologisch bevooroordeelde ambtenaar? Daarnaast is een belangrijk onderdeel van activisme het sturen naar een door de activist gewenste richting. Als een ambtenaar wel tegenspraak levert, maar geen eigen gewenste richting duidt, blijft de vraag staan of dat dan echt activistisch is, of gewoon het uitvoeren van de ambtelijke taak.

Volgens Artikel 10 van de [ambtenarenwet](#) mogen ambtenaren demonstreren, zolang het hun functie en organisatie geen schade toebrengt. Hierin ontstaat [grijs gebied](#) omdat niet altijd duidelijk is wanneer iets een ambtelijke functie of organisatie schaadt. Over het algemeen lijkt te gelden dat een ambtenaar die demonstreert over een onderwerp buiten diens vakgebied, als minder problematisch wordt gezien dan een ambtenaar die binnen het eigen vakgebied

demonstreert. Dat tweede kan namelijk invloed hebben op het vertrouwen van het publiek op de objectiviteit van de overheid zoals beschreven in [Gedragscode Integriteit Rijk](#). Dit was bijvoorbeeld het geval bij ambtenaar [Sam Schwencke](#): zij demonstreerde bij een klimaatdemonstratie en was werkzaam als klimaatadviseur bij de gemeente Den Haag.

Wat vindt de ambtenaar zelf van activisme?

[Ipsos I&O](#) vroeg uit hoe ambtenaren zichzelf zien: 81% ziet zichzelf als loyale ambtenaar, 73% als kritische, en slechts 14% als activistische. Van alle respondenten vindt 60% dat een ambtenaar uit moet voeren wat de politiek beslist en 58% vindt dat je zowel loyaal naar je organisatie als activistisch kan zijn. Met de stelling 'het is een goede zaak als ambtenaren zich openlijk uitspreken over maatschappelijke kwesties' is 40% het eens en 23% het oneens, 30% vindt zelfs dat ambtenaren dit meer moeten doen. Over de stelling 'activistisch zijn past niet bij de rol een ambtenaar' heerst verdeeldheid: 30% is het ermee eens en 40% is het ermee oneens.

Een deel van de ambtenaren vindt dus dat ambtenaren zich openlijk uit mogen spreken over maatschappelijke kwesties en zelfs activistisch mogen zijn. Welke manieren om dit te uiten zijn dan acceptabel? Het merendeel (71%) vindt het acceptabel (onder voorwaarden 24%) om binnenskamers kritiek te uiten.

De voorwaarden waaronder dit acceptabel is hebben betrekking op: vertrouwelijkheid en discretie, doel van de kritiek en veilige werksfeer.

Wat betreft het tekenen van petitie vindt 49% het acceptabel (onder voorwaarden 32%) om als burger een petitie te tekenen tegen besluiten van de eigen overheidsorganisatie, slechts 17% vindt het acceptabel om dit vanuit de functie van ambtenaar te doen (onder voorwaarden 31%). De voorwaarden waaronder dit als acceptabel gezien wordt door een deel van de ambtenaren zijn strijdigheid met morele en ethische principes, schaden van het algemeen belang, en onrechtmatigheid van beleid. Ook mag er intern geen mogelijkheden voor tegenspraak meer zijn.

Ook blijkt dat ambtenaren demonstreren redelijk acceptabel (27%) vinden als het gaat om een besluit wat (bepaalde groepen) burgers benadeelt (onder voorwaarden 45%). Als het gaat om demonstreren omdat een besluit niet overeenkomt met de eigen opvattingen, wordt demonstreren minder geaccepteerd (15%) (onder voorwaarden 41%). Een van de voorwaarden is dat de demonstratie plaats vindt binnen de wettelijke kaders en de openbare orde niet verstoort.

Gewetensbezwaren in het huidige politieke klimaat

Uit een onderzoek van Ipsos I&O in samenwerking met NRC en Binnenlands Bestuur naar [morele vragen bij rijksambtenaren](#) blijkt dat 47% van de ambtenaren afgelopen jaren een moreel dilemma heeft gehad binnen hun werk, daarvan had 57% betrekking op onrechtvaardig beleid.

Uit het onderzoek van [Ipsos I&O](#) naar ambtelijk vakmanschap, tegenspraak en activisme blijkt dat 30% van de ambtenaren verwacht vaker met morele dilemma's te maken te gaan krijgen door het nieuwe kabinet. 10% verwacht dat het moeilijker gaat worden om morele twijfels uit te spreken op de werkvloer. Uit onderzoek van [Avans Hogeschool](#) blijkt dat veel ambtenaren binnen de rijksoverheid nu al belemmerende omstandigheden voor loyale tegenspraak ervaren. De verwachting van meer morele dilemma's baseren deze ambtenaren op:

- 1 Conflict met persoonlijke normen en waarden
- 2 Onrechtmatig beleid in strijd met mensenrechten
- 3 Onuitvoerbaar beleid
- 4 Kortetermijndenken
- 5 Verharding en polarisatie in de samenleving

Binnen het ambtelijk bestel kan er omgegaan worden met morele dilemma's op basis van persoonlijke normen

en waarden door [gewetensbezwaren serieus te nemen](#).

Een bekend voorbeeld van zo'n gewetensbezwaar zijn de zogenoemde 'weigerambtenaren', trouwambtenaren die weigerden om stellen van hetzelfde geslacht te trouwen nadat dit in 2001 legaal werd. Zij deden een beroep op gewetensbezwaren om die huwelijken niet te hoeven voltrekken. Eerst mochten gemeenten zelf bepalen hoe ze hier mee omgingen. Uiteindelijk werd het gewetensbezwaar afgewogen tegen de ambtelijke opdracht en werd er een wet aangenomen die een eind maakte aan het benoemen van weigerambtenaren: het recht op gelijke behandeling woog zwaarder dan het religieuze gewetensbezwaar. Of weigerambtenaren activistisch waren blijft in het midden: het niet uitvoeren van een democratisch besluit kan worden gezien als buitenparlementaire beleidsbeïnvloeding, maar ze riepen anderen niet op om ook te weigeren.

Veel ambtenaren die nu activisme verweten wordt, beroepen zich echter niet op persoonlijke of politieke overtuigingen, zoals de weigerambtenaren dat deden. Ze ervaren niet zozeer frictie tussen hun ambtelijke plichten en hun persoonlijke geweten, maar juist tussen hun ambtelijke plichten en het huidige beleid, omdat dat bijvoorbeeld niet rechtmatig is, of tegen het algemeen belang indruist. Misschien worden ambtenaren dus niet meer activistisch, maar wordt beleid immoreler?

Liberaal democratie onder spanning

De liberale democratie kent twee uitgangspunten die tegenstrijdig kunnen zijn: (1) democratische besluitvorming, waarbij wil van de meerderheid leidende is en (2) liberale waarden, zoals de bescherming van de rechtstaat, grondwet en individuele rechten voor iedereen. Alleen als beide onderdelen gewaarborgd zijn, is er sprake van een liberale democratie. Wat betekent het dan als de onderdelen elkaar bijten? Als bijvoorbeeld een meerderheid kiest voor beleid dat niet in lijn is met de Grondwet? Zo'n besluit is weliswaar democratisch, in die zin dat het een meerderheidsbesluit is, maar het gaat in tegen de bescherming van de rechtsstaat.

Een concreet voorbeeld hiervan is het invoeren van het noodrecht om asielmigratie te beperken. Uit onderzoek van [Ipsos I&O](#) blijkt dat een significant deel van de coalitiekiezers bereid is om het parlement tijdelijk buiten spel te zetten om snel maatregelen te kunnen nemen: de wens om restrictief asielbeleid weegt zwaarder dan het borgen van democratische principes. Hetzelfde onderzoek legt bloot dat er een duidelijk verschil te zien is in opvattingen over democratie: 25% vindt dat wat de meerderheid wil het belangrijkste is, 24% vindt dat de grenzen van de politiek zoals bepaald door de rechtstaat en Grondwet het belangrijkste zijn in een democratie. [Van Heck & van de Koppel](#) concluderen dat de liberale

democratie bij een deel van de Nederlandse kiezer haar fundament dreigt te verliezen.

Dit brengt ambtenaren in een lastig parket: ze dienen het algemeen belang, maar zweren ook trouw aan de grondwet. Wat weegt dan uiteindelijk zwaarder in het uitvoeren van de ambtelijke functie: het borgen van de liberale waarden (bijv. gelijkwaardigheid) of het volgen van de politieke meerderheid?

Relevantie

Binnen de watersector zijn ambtenaren werkzaam bij de waterschappen. De toenemende aandacht voor activistische ambtenaren en de verwachting vanuit ambtenaren dat zij vaker te maken zullen hebben met morele dilemma's kan op verschillende manieren impact hebben op de waterschappen.

Waterschappen worden [bestuurd](#) door zowel een algemeen bestuur als een dagelijks bestuur. Het algemeen bestuur bestaat deels uit gekozen vertegenwoordigers en deels uit vertegenwoordigers met een geborgde zetel. Het bestaat daarmee uit [politieke ambtsdragers](#), net als ministers dat op landelijk niveau zijn. Ambtenaren werkzaam bij waterschappen dienen dus de besturen van het waterschap.

Na de verkiezingen in 2023 is de BoerBurgerBeweging (BBB) in [13 waterschappen](#) de grootste partij. Aangezien de BBB zich vooral inzet voor de belangen van boeren, is het de vraag wat de BBB zal doen voor belangrijke waterthema's die onder de verantwoordelijkheid van het beleid van de waterschappen valt. Hoe verhouden de ambtenaren die nu bij de waterschappen werken zich tot BBB-beleid als dat meer nadruk legt op agrarische belangen dan op belangen in het kader van bijvoorbeeld waterkwaliteit, natuur en klimaat? Zeker als die belangen gerelateerd zijn aan kerntaken van de waterschappen? De vraag is alleen of dat echt een nieuwe ontwikkeling is, of iets wat al langer speelt binnen de waterschappen.

In situaties waar in lokaal beleid andere belangen boven de kerntaken van het waterschap gesteld worden, kan mogelijk verwezen worden naar landelijke en Europese wetgeving. Denk hierbij aan de [inbreukprocedure](#) die de Europese Commissie heeft gestart tegen Nederland vanwege het niet naleven van Kaderrichtlijn Water. Een ander voorbeeld is de recente overwinning van Greenpeace in de [stikstofzaak](#) aangespannen tegen de overheid. In September 2022 stelde Caroline van der Plas (BBB) [Caroline van der Plas \(BBB\)](#) nog: "We hebben geen stikstofprobleem; we hebben een stikstofwetprobleem." In de tussentijd heeft de BBB er alles aan gedaan stikstofplannen te vertragen of zelfs

terug te draaien. Met de uitspraak van rechtbank in Den Haag 2025 wordt de overheid expliciet op haar wettelijke plichten om de natuur te beschermen tegen stikstof gewezen.

De drinkwaterbedrijven zijn semipublieke organisaties en hebben dus geen ambtenaren in dienst. Toch is de discussie die gaande is over activistische ambtenaren wel relevant voor de drinkwaterbedrijven. Hoe kijken ze bijvoorbeeld naar activisme onder werknemers buiten werktijd? En wat als dat activisme raakt aan het werk wat de drinkwaterbedrijven doen? Is het bijvoorbeeld acceptabel als een medewerker werkzaam in een drinkwaterproductielocatie zich aansluit bij de wekelijkse protesten rondom de PFAS lozingen van Chemours in Dordrecht?

Medewerkers van drinkwaterbedrijven hoeven niet zoals ambtenaren loyaal en neutraal de samenleving, en daarmee het algemeen belang te dienen. Dat neemt echter niet weg dat ze dat wel als ambitie kunnen hebben. Het lijkt daarmee een goede ontwikkeling om als drinkwaterbedrijf te onderzoeken hoe organisatiebelangen, drinkwaterbelangen en sectorbelangen zich verhouden tot het algemeen belang. Op die manier kan gekeken worden of deze belangen met elkaar verbonden kunnen worden, om ruimte te bieden aan medewerkers die het algemeen belang willen

dienen en hier als drinkwaterbedrijf een eenduidige boodschap in te hebben. De verschillende belangen zullen echter niet altijd aan elkaar te verbinden zijn, ze kunnen ook met elkaar schuren. Zo kan bijvoorbeeld de waterkwantiteitsopgave landelijk opgepakt worden, waardoor er meer verantwoordelijkheid bij één waterbedrijf komt te liggen, en minder bij andere. Dit past niet altijd binnen het organisatiebelang, maar misschien wel binnen het algemeen belang.

De publieke aandacht voor het fenomeen 'activistische ambtenaren' lijkt een goede aanleiding te om na te denken over hoe om te gaan met activisme binnen, maar ook buiten de organisatie. Hoe ga je om met activisme? Stel je er regels voor op, of bekijk je het per casus? En kan activisme misschien ook gebruikt worden om eigen doelen meer op het politieke netvlies te brengen? Door bijvoorbeeld samen te werken met activistische burgerbewegingen? Of is activisme iets waar je als organisatie ver van weg wil blijven?

Meer informatie

- Algemene Inlichtingen- en Veiligheidsdienst (AIVD). (n.d.). *Wat is het verschil tussen activisme, extremisme en terrorisme?* <https://www.aivd.nl/onderwerpen/extremisme/vraag-en-antwoord/wat-is-het-verschil-tussen-activisme-extremisme-en-terrorisme#:~:text=Activisten%20willen%20anderen%20overtuigen%20van%20een%20bepaald%20standpunt.,zich%20uiten%20in%20bijvoorbeeld%20manifestaties%2C%20demonstraties%20of%20petities>.
- *Ambtenaren die openlijk de overheid bekritisieren: mag dat en is het wenselijk?* Nieuwsuur (10 januari 2024). <https://nos.nl/nieuwsuur/artikel/2504446-ambtenaren-die-openlijk-overheid-bekritisieren-mag-dat-en-is-het-wenselijk>
- *Ambtenarenwet 2017*. Rijksoverheid (1 september 2024). <https://wetten.overheid.nl/BWBR0001947/2024-09-01>
- *Ambtseed rijksambtenaren wijzigt: meer nadruk op werken in het algemeen belang van de samenleving*. Rijksoverheid (20 januari 2023). <https://www.rijksoverheid.nl/actueel/nieuws/2023/01/20/ambtseed-rijksambtenaren-wijzigt-meer-nadruk-op-werken-in-het-algemeen-belang-voor-onze-samenleving>
- Bekkers, H. *Ambtenaar is niet langer 'lui', maar nu 'onbetrouwbaar'*. Binnenlands Bestuur (11 oktober 2024). <https://www.binnenlandsbestuur.nl/carriere/ambtenaar-heet-niet-langer-lui-te-zijn-maar-nu-vooral-onbetrouwbaar>
- Bestuur van een waterschap. Rijksoverheid. <https://www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/waterschappen/bestuur-van-een-waterschap>
- Boonstra, W. *'Ik lag onder een vergrootglas'*. Binnenlands Bestuur (12 juni 2023). <https://www.binnenlandsbestuur.nl/carriere/dit-werpt-een-drempel-op-voor-demonstratierecht>
- *Demonstratierecht.nl: Alles over het recht om te demonstreren*. <https://demonstratierecht.nl/>
- Derix, S. *Mag de ambtenaar demonstreren? 'Ik ben niet louter een radertje in het apparaat'*. NRC (7 januari 2024). <https://www.nrc.nl/nieuws/2024/01/07/de-sit-in-van-ambtenaren-staat-niet-op-zichzelf-a4186234>
- Diercks, G. *De ambtenaar die activist wordt: ja graag*. NRC (19 februari 2023). <https://www.nrc.nl/nieuws/2023/02/19/de-ambtenaar-die-activist-wordt-ja-graag-a4157498?t=1723020172>
- *Divosa Museum: 90 jaar sociaal domein - Ambtenaren op de bres (jaren tachtig-negentig)*. Divosa (5 juni 2024).

- <https://www.divosa.nl/publicaties/divosa-museum-90-jaar-sociaal-domein/ambtenaren-op-de-bres-jaren-tachtig-negentig>
- Een loyale ambtenaar is vooral geen slaafse volger. *Binnenlands Bestuur*. (12 mei 2024). <https://www.binnenlandsbestuur.nl/bestuur-en-organisatie/wat-een-goede-ambtenaar-vermag-volgens-de-boekjes>
 - Eskes, J. *Massademonstratie tegen kernwapens nu 40 jaar geleden*. *Historiek* (29 oktober 2023). <https://historiek.net/massademonstratie-kernwapens-den-haag-1983/159833/>
 - Extinction Rebellion. *XR Ambtenaren*. <https://extinctionrebellion.nl/community/xr-ambtenaren/>
 - *Gedragscode Integriteit Rijk*. Rijksoverheid (31 december 2019). <https://www.rijksoverheid.nl/documenten/richtlijnen/2017/12/01/gedragscode-integriteit-rijk-gir>
 - Greenpeace Nederland. *Dit is waarom de overwinning in de stikstofzaak zo belangrijk is*. (22 januari 2025) <https://www.greenpeace.org/nl/algemeen/56408/waarom-greenpeace-een-rechtszaak-voor-de-natuur-voert-en-tegen-het-trage-stikstofbeleid/#:~:text=Als%20de%20stikstofuitstoot%20van%20de,meest%20kwetsbare%20natuur%20te%20redden>
 - Hekster, K. *Groep ambtenaren verwijt EU dubbele standaard in oorlog tussen Israël en Hamas*. *NOS* (22 oktober 2023). <https://nos.nl/collectie/13959/artikel/2494943-groep-ambtenaren-verwijt-eu-dubbele-standaard-in-oorlog-tussen-israel-en-hamas>
 - <https://www.volkskrant.nl/columns-opinie/opinie-het-anti-immigratiesentiment-zet-onze-democratie-onder-druk~bb833651/?referrer=https://www.bing.com/>
 - Kanne, P. & van der Schelde, A. *Immigratie blijft electorale verhoudingen bepalen; ten faveure van de PVV*. Ipsos I&O. (27 september 2024) <https://www.ipsos-publiek.nl/actueel/immigratie-blijft-electorale-verhoudingen-bepalen-ten-faveure-van-de-pvv/>
 - Kanne, P. & van Miltenburg, C. *Ambtenaar ervaart beleid dat onrechtvaardig en ondoelmatig uitpakt*. Ipsos I&O (21 juni 2023). <https://www.ipsos-publiek.nl/actueel/ambtenaar-ervaart-beleid-dat-onrechtvaardig-en-ondoelmatig-uitpakt/>
 - Kanne, P., van Miltenburg, C. & Kwakman, P. (2024). *Ambtelijk vakmanschap, tegenspraak en activisme*. Ipsos I&O. https://206.wpcdnnode.com/ipsos-publiek.nl/wp-content/uploads/2024/09/rapport_morele-vragen-en-activisme_def.pdf
 - Knapen, M. *Kiezen maar: 750 varianten ambtseed in omloop*. (3 februari 2023). <https://www.binnenlandsbestuur.nl/carriere/aanpassingsronde-tekst-ambtseed-en-beloofte-voor-gemeenten>
 - Lenders, D. *Ambtenaren gaan steeds vaker de barricades op*. *Vrij Nederland* (3 februari 2024). <https://www.vn.nl/ambtenaren-op-de-barricades/>
 - 'Loyale tegenspraak vinden we helemaal top, maar activisme gaat ons tien stappen te ver. Waarom?' Overheid van Nu (30 augustus 2023). <https://www.overheidvannu.nl/actueel/artikelen/2023/08/30/loyale-tegenspraak-is-helemaal-top-maar-activisme-is-tien-stappen-te-ver.-waarom>
 - Nationaal Coördinator Terrorismebestrijding en Veiligheid (NCTV). (n.d.). *Definities gebruikt in het Dreigingsbeeld Terrorisme Nederland*. <https://www.nctv.nl/onderwerpen/dtn/definities-gebruikt-in-het-dtn>
 - *Noodkreet rijksambtenaren aan kabinet: laat Israël stoppen met geweld*. *NOS* (20 oktober 2023). <https://nos.nl/artikel/2494746-noodkreet-rijksambtenaren-aan-kabinet-laat-israel-stoppen-met-geweld>
 - Politieke ambtsdragers. Rijksoverheid. <https://www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/politieke-ambtsdragers>

- *Rechtspositie van ambtenaren*. Rijksoverheid. <https://www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/overheid-spersoneel/rechtspositie-ambtenaren>
- Snaphaan, T., van Ostaaijen, J., Collignon-van den Munckhof, L. (2023). Ruimte voor tegenspraak: Hoe meer ruimte te creëren voor het tegengeluid van rijksambtenaren. Centre of Expertise Veiligheid & Veerkracht – Avans Hogeschool. https://www.veiligheidenveerkracht.nl/app/uploads/2023/11/2023_11_15_onderzoeksrapport_ruimte-voor-tegenspraak.pdf
- *The DHS Watchlist: America's Most Subversive Immigration Bureaucrats*. <https://www.dhswatchlist.com/>
- van 't Lam, V. & van der Kraan, D. *Inbreukprocedure Europese Commissie tegen Nederland: herziening en evaluatie van watervergunningen vereist op grond van de KRW (deel IX)*. Stibbe. (29 november 2024) <https://www.stibbe.com/nl/publications-and-insights/inbreukprocedure-europese-commissie-tegen-nederland-herziening-en>
- Van Beers, F. *Ambtenaar is niet loyaal aan de minister, maar aan de wet en samenleving*. NRC. (17 juni 2024). <https://www.nrc.nl/nieuws/2024/06/17/ambtenaar-is-niet-loyaal-aan-de-minister-maar-aan-de-wet-en-samenleving-a4856698>
- Van den Dool, P. *Ambtenaren Buitenlandse Zaken bekritisieren in brief aan ministers Nederlandse reactie op oorlog in Gaza*. NRC (20 oktober 2023). <https://www.nrc.nl/nieuws/2023/10/20/ambtenaren-buitenlandse-zaken-bekritisieren-in-brief-aan-ministers-nederlandse-reactie-op-oorlog-in-gaza-a4178015>
- van Heck, S. & van de Koppel, M. *Opinie: Het anti-immigratiesentiment zet onze democratie onder druk*. De Volkskrant. (26 november 2024)
- Van Wincoop, H. *Hoe haalbaar zijn de stikstofplannen van BBB?* BNNVARA. (7 april 2023). <https://www.bnnvara.nl/artikelen/hoe-haalbaar-zijn-de-stikstofplannen-van-bbb>
- Wagemakers, T. & Hielkema, D. *800 ambtenaren ondertekenen brandbrief vanwege klimaatbeleid Amsterdam*. Het Parool (31 oktober 2022). <https://www.parool.nl/amsterdam/800-ambtenaren-ondertekenen-brandbrief-vanwege-klimaatbeleid-amsterdam~bd50a7a3/>
- Westenbrink, B. & Klip, H. *BBB en Water Natuurlijk: Soms wel, soms niet samen door één deur*. H2O. (26 april 2023). <https://www.h2owaternetwerk.nl/h2o-actueel/bbb-en-water-natuurlijk-soms-wel-soms-niet-samen-door-een-deur>

Keywords: Ambtenaren, activisme, activistisch
Auteur(s): Noor van Dooren

Thematisch Trendalert: Integraal Verkennend
Onderzoek

Projectnummer: 404300/080